

Woordvindingsproblemen bij kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoeilijkheden

Herma Kanis, Hans van Luit

Bij kinderen met ESM worden woordvindingsproblemen niet altijd herkend. De auteurs pleiten voor een betrouwbaar en valide instrument zodat logopedische therapie sneller en adequater kan worden ingezet.

Een woordvindingsprobleem is een bekend fenomeen en ook een normaal verschijnsel in de communicatie van kinderen en volwassenen. De ervaring dat een woord op het puntje van je tong ligt, maar dat je desondanks dat woord op dat moment niet kunt zeggen, kennen we allemaal. Een vervelend gevoel, maar geen probleem als dit verschijnsel slechts incidenteel voorkomt. Wanneer frequente pauzes, herhalingen, substituties en omschrijvingen van woorden echter veelvuldig voorkomen heeft dit grote gevolgen, omdat de communicatie hierdoor ernstig belemmerd wordt. Bovendien kunnen woordvindingsproblemen het verwerven van schoolse vaardigheden in gevaar brengen. Het is ook niet verwonderlijk dat woordvindingsproblemen de laatste jaren in de literatuur steeds meer aandacht krijgen. Vanuit de onderzoeksvelden taalontwikkelingsstoornissen en leerstoornissen zijn er verschillende onderzoeken geweest naar de-

ze problematiek. De belangrijkste kenmerken van woordvindingsproblemen blijken een verminderde snelheid en accuratesse te zijn. Het ophalen van het doelwoord uit het lexicon, (dit wil zeggen het zoeken van het juiste woord uit je woordenschat, de zogenoemde retrieval) neemt meer tijd in beslag dan bij kinderen zonder woordvindingsproblemen. Daarnaast halen kinderen met woordvindingsproblemen vaak een lagere score op een benoemtaak, omdat de kwaliteit van benoemen minder goed is. De verschijningsvorm kan hierbij verschillen; het ene kind geeft een omschrijving van het woord als hij het doelwoord niet of niet snel genoeg uit het lexicon kan ophalen, terwijl een ander kind het plaatje benoemt met een ander woord uit dezelfde semantische categorie (het kind zegt 'appel', omdat het kind 'peer' niet kan oproepen) of het zegt helemaal niets.

Woordvindingsproblemen bij kinderen met ESM

In dit onderzoek richten we ons op de groep kinderen met ESM. Deze kinderen hebben als gevolg van een spraaktaalstoornis

Definitie woordvindingsproblemen

Woordvindingsproblemen worden gedefinieerd als: "Er is een goed begrip van een specifiek woord, maar er zijn problemen in het snel en adequaat kunnen ophalen van een specifiek woord uit het lexicon".

vaak grote moeite om hun gedachten en gevoelens te verwoorden. Woordvindingsproblemen zijn voor hen nog eens een extra belemmering in de communicatie, die toch al zo moeizaam verloopt. Het is opvallend dat de term woordvindingsproblemen regelmatig opduikt in de verslaggeving van logopedisten en orthopedagogen op ESM-scholen, maar dat er vrijwel geen onderzoek is gedaan naar de incidentie van woordvindingsproblemen bij kinderen. Het enige onderzoek dat er is gedaan naar de mate waarin kinderen met ESM woordvindingsproblemen hebben, is een onderzoek van Dockrell, Messer, George en Wilson (1998). Zij concluderen op basis van een vragenlijstonderzoek dat ongeveer 23% van de ESM populatie woordvindingsproblemen heeft. Opgemerkt dient te worden dat het onderzoek van Dockrell et al. (1998) is uitgevoerd in Zuidwest Engeland, waar de zorg rondom kinderen met ernstige spraak- en taalproblemen anders is geregeld dan in Nederland. Dit kan betekenen dat de populatie, waarbij het onderzoek is gedaan een enigszins andere samenstelling heeft dan die van kinderen op ESM-scholen in Nederland.

Het belangrijkste doel van ons onderzoek is gegevens te verkrijgen over de mate waarin woordvindingsproblemen voorkomen bij kinderen met ESM. In dit onderzoek is daarom aan de behandelend logopedisten van kinderen van een ESM-school gevraagd om te bepalen of deze kinderen wel of geen woordvindingsproblemen hebben (onderzoeksvraag 1). Een ander doel van ons onderzoek is een bijdrage te leveren aan een betere onderkenning van woordvindingsproblemen bij kinderen met ESM. Gezien de negatieve invloed op de communicatie en de verwerving van de schoolse vaardigheden is het van groot belang dat kinderen met woordvindingsproblemen snel worden herkend, getest en behandeld. In Nederland is echter geen genormeerde test voorhanden om de diagnose woordvindingsproblemen te kunnen stellen. Hierdoor is een goede onderkenning van woordvindingsproblemen bij ESM-kinderen nu nog niet mogelijk. Het ontwikkelen van een genormeerde en gestandaardiseerde woordvindingstest is belangrijk, maar is een activiteit die veel tijd vergt. Een eerste stap in de richting van een betere onderkenning van kinderen met woordvindingsproblemen zou een instrument zijn, waarmee kinderen (met een risico op woordvindingsproblemen) kunnen worden gescreend. German (2002) noemt screening de eerste stap in het diagnostisch proces en zij geeft aan dat een rapid-automatic-naming (RAN-) taak een geschikt instrument is om te screenen. Een RAN-taak meet namelijk de mate waarin een kind snel en automatisch kan benoemen. Hierbij kan het gaan om het zo snel mogelijk benoemen van eenvoudige plaatjes, maar ook cijfers of letters. Kinderen die traag zijn in het benoemen van de items op een RAN-taak hebben mogelijk ook woordvindingsproblemen. Een verminderde snelheid op een benoemtaak is immers één van de belangrijkste kenmerken van kinderen met woordvindingsproblemen. In ons onderzoek wordt nagegaan of kinderen met ESM trager zijn dan kinderen met een normale ontwikkeling in het benoemen van de stimuli op een RAN-taak (onderzoeksvraag 2).

Daarnaast is nagegaan wat de samenhang is tussen de snelheid van benoemen en de mate van woordvindingsproblemen (onderzoeksvraag 4) en of een RAN-taak inderdaad geschikt is als screeningsinstrument voor woordvindingsproblemen (onderzoeksvraag 5).

Naast een verminderde snelheid in benoemen is ook een verminderde accuratesse op een benoemtaak een belangrijk kenmerk van kinderen met woordvindingsproblemen. Kinderen met woordvindingsproblemen benoemen de plaatjes minder nauwkeurig en behalen daardoor een lagere score op de reguliere plaatjesbenoemtaken die alleen een goed/foutscore kennen. De representatie van woorden in het semantisch netwerk

ER IS VRIJWEL GEEN ONDERZOEK GEDAAN NAAR DE INCIDENTIE VAN WOORDVINDINGS- PROBLEMEN BIJ ESM-KINDEREN

van het lexicon is echter geen alles of niets opslag. Sommige woorden hebben een rijk netwerk; ze hebben veel relaties met andere woorden. Andere woorden hebben weinig tot geen verbindingen. Dit heeft als effect dat het ene woord beter gekend wordt dan het andere woord. Hoe rijker en sterker het netwerk van een woord is, hoe gemakkelijker het woord kan worden opgehaald uit het lexicon (Leonard, 1998). Plaatjesbenoemtaken met alleen een goed/foutscore geven daarom een weinig genuanceerd beeld van de kwaliteit van benoemen. Immers als bij een plaatje van een leeuw het ene kind niets zegt en het andere kind een goede omschrijving geeft van het woord, zonder het doelwoord te noemen, krijgen zij op een reguliere plaatjesbenoemtaak beiden een foutscore. In ons onderzoek willen we met behulp van de Boston Benoemingstaak (BBT; Van Loon-Vervoorn & Stumpel, 1995), die een uitgebreider scoringssysteem heeft dan andere benoemtaken, onderzoeken of er een verschil is in de kwaliteit van benoemen van ESM-kinderen in vergelijking met kinderen met een normale taalontwikkeling (onderzoeksvraag 3).

Ook wordt in ons onderzoek nagaan of er een verband is tussen het tempo en de kwaliteit van benoemen (onderzoeksvraag 4) en wordt de samenhang tussen de kwaliteit van benoemen en de mate van woordvindingsproblemen onderzocht (onderzoeksvraag 5). Een sterke samenhang tussen de score op de BBT en de mate van woordvindingsproblemen geeft aan dat er bij kinderen met woordvindingsproblemen tevens problemen zijn in de opbouw en/of organisatie van het semantisch netwerk, hetgeen is te interpreteren als een onderbouwing van de lemma theorie (zie kader)

Oorzaak woordvindingsproblemen

Over de oorzaak van woordvindingsproblemen is men in de literatuur niet eenduidig. Er zijn drie theorieën; de lemma theorie, de lexeme theorie en de generalized slowing theorie. De lemma en de lexeme theorie gaan er beiden vanuit dat de oorzaak van de woordvindingsproblemen moet worden gezocht in het mentale lexicon. De lemma theorie veronderstelt dat het semantisch netwerk van het mentale lexicon niet voldoende uitgebreid en/of georganiseerd is. In de lexeme theorie gaat men er vanuit dat de woordvindingsproblemen ontstaan in het fonologisch gedeelte van het mentale lexicon. De generalized slowing theorie gaat ervan uit dat woordvindingsproblemen een gevolg zijn van een in het algemeen trager reageren van deze kinderen op linguïstische en niet-linguïstische taken. Uit onderzoek blijkt dat woordvindingsproblemen vooral voorkomen bij kinderen met ESM en bij kinderen met leesproblemen (Dockrell, Messer & George, 2001; Faust, Dimitrovsky & Davidi, 1997; Lahey & Edwards, 1999; Leonard, 1998).

Ook traditionele woordenschatstesten (plaatjesbenoemtaken met alleen een goed en foutscore) geven een indicatie van de kwaliteit van het semantisch netwerk. Hierbij meten de passieve woordenschatstesten het woordbegrip en de actieve woordenschatstesten de woordproductie. Wanneer we de genoemde definitie van woordvindingsproblemen bekijken dan heeft een kind met een woordvindingsprobleem in principe een goed woordbegripsniveau, maar zijn er problemen in de woordproductie. Verondersteld kan dus worden dat een kind met woordvindingsproblemen op een passieve en actieve woordenschatstest een grote discrepantie in scores laat zien. In ons onderzoek wordt nagegaan of er inderdaad een samenhang is tussen de aanwezigheid van woordvindingsproblemen en een grote discrepantie tussen de passieve en de actieve woordenschat (onderzoeksvraag 5).

Samengevat: In het onderzoek wordt getracht de volgende onderzoeksvragen te beantwoorden:

1. In welke mate komen woordvindingsproblemen voor bij kinderen met ESM?
2. Is er een verschil in tempo van benoemen tussen kinderen met ESM en kinderen met een normale taalontwikkeling?
3. Is er een verschil in de kwaliteit van benoemen tussen kinderen met ESM en kinderen met een normale taalontwikkeling?
4. Wat is het verband tussen het tempo van benoemen en de kwaliteit van benoemen?
5. In hoeverre komt het oordeel van de logopedist wat betreft de mate van woordvindingsproblemen overeen met de score op een RAN-taak, de score op de BBT en de discrepantie tussen een passieve en actieve woordenschatstest?

Methode

Kinderen

De populatie in ons onderzoek betreft kinderen met ESM. Leerlingen worden tot een school voor speciaal onderwijs, in het bijzonder een ESM-school, toegelaten als er een spraaktaalstoornis is aangetoond op het gebied van spraakproductie, spraakperceptie, grammaticale kennisontwikkeling, dan wel lexicale en semantische kennisontwikkeling op woord- en zinsniveau. Uit betrouwbare tests moet daartoe een achterstand in spraaktaalontwikkeling blijken van meer dan twee standaarddeviaties op één of meer van de bovengenoemde gebieden en moet aangetoond worden dat gerichte spraaktaaltherapie na een half jaar geen vooruitgang in de spraaktaalontwikkeling heeft opgeleverd. In de steekproef van dit onderzoek zijn de leerlingen van de Enkschool opgenomen, dit is een school voor kinderen met ernstige spraak- en taalmoelijkheden. De leerlingen die onderwijs kregen in een groep voor meervoudig gehandicapten, hebben niet meegedaan aan het onderzoek. Er is binnen de steekproef geen onderverdeling aangebracht van kinderen die ESM hebben en kinderen die naast ESM een stoornis in het autistisch spectrum hebben. Aan het onderzoek deden in totaal 189 kinderen mee, te weten 133 jongens en 56 meisjes (zie tabel 1). Deze verhouding van jongens en meisjes komt overeen met het uit de praktijk en literatuur bekende fenomeen dat jongens oververtegenwoordigd zijn in de ESM-populatie in een verhouding van 3:1.

Leeftijd (jaren)	Jongen (N)	Meisje (N)	N
4	16	6	22
5	18	7	25
6	28	10	38
7	24	10	34
8	19	12	31
9 + 10	19	7	26
11 + 12	9	4	13
Totaal	133	56	189

Tabel 1: Samenstelling van de onderzoeksgroep

Onderzoeksinstrumenten

De mate van woordvindingsproblemen (geen, matig, ernstig) is door de behandelend logopedist bepaald en weergegeven op een vijfpuntschaal. Bij het invullen van deze vijfpuntschaal is de volgende definitie van woordvindingsproblemen als uitgangspunt gehanteerd: 'Er is een goed begrip van een specifiek woord, maar er zijn problemen in het snel en adequaat kunnen ophalen van dit woord uit het lexicon'. Ter illustratie van de definitie zijn op het scoreformulier tevens de belangrijkste kenmerken van woordvindingsproblemen (aarzelingen en/of lange pauzes tijdens het spreken, frequent gebruik van niet specifieke woorden, herhalingen, herformuleringen, fonologische en/of semantische substituties en het geven van omschrijvingen) vermeld, om zo te komen tot een zo groot mogelijke eenduidigheid van de logopedisten onderling.

Het tempo van benoemen werd gemeten met behulp van de test Snel Serieel Benoemen (SSB) (zie kader voor uitleg over de test). De kwaliteit van benoemen werd gemeten met behulp van de Boston Benoemingstaak (BBT) afgenomen (zie kader). Op de ESM-school waar het onderzoek heeft plaatsgevonden wordt bij de kinderen jaarlijks een passieve en een actieve woordenschattest, middels de woordenschatkeuzetest en de woordenschatproductietest van de Taaltest voor Kinderen (Van

Snel Serieel Benoemen

De test Snel Serieel Benoemen (SSB) is een RAN-test ontwikkeld door Van den Bos (2003). De test bestaat uit verschillende subtests namelijk: verschillende leestaken en een viertal benoemtaken. In dit onderzoek zijn alleen de benoemtaken gebruikt, te weten: (a) kleuren benoemen (zwart, geel, groen, rood en blauw), (b) cijfers benoemen (2, 4, 8, 5, 9), (c) plaatjes benoemen (boom, eend, stoel, schaar en fiets) en (d) letters benoemen (d, o, a, s, p). Iedere benoemtaak bestaat in totaal uit 50 items die zijn weergegeven in vijf kolommen met ieder tien items. Bij benoemtaak (a) worden de vijf genoemde kleuren dus tien keer in wisselende volgorde herhaald. Kinderen uit de kleutergroepen kregen twee SSB-taken namelijk: kleuren en plaatjes benoemen en kinderen uit groep drie en hoger kregen alle vier taken van de SSB. De kinderen kregen de instructie om de items zo snel mogelijk zonder fouten te benoemen. Zij moesten de items van boven naar beneden lezen en mochten de items niet bijwijzen. Voorafgaand aan de testafname is geoefend met de laatste kolom. De tijd waarin de proefpersoon een benoemtaak maakte is gemeten met een stopwatch.

Bon, 1982), afgenomen. Bij de jongste kinderen wordt als actieve woordenschattest het onderdeel woordontwikkeling uit de Schlichtingstest voor taalproductie afgenomen (Schlichting, Van Eldik, Lutje Spelberg, Van der Meulen & Van der Meulen, 1995). Op basis van deze gegevens is bepaald of kinderen wel of geen grote discrepantie bestaat tussen de actieve woordenschat en de passieve woordenschat.

Procedure

De kinderen zijn met de SSB en de BBT getest door de behandelend logopedist. Voorafgaand aan de tests bepaalde de logopedist de mate van woordvindingsproblemen bij het kind en scoorde dit op een vijfpuntschaal. De tests zijn daarna individueel afgenomen. De testafname duurde ongeveer twintig minuten. Bij de afname van de SSB bleek er een aantal jonge kinderen te zijn (N=11) die nog geen dan wel onvoldoende kleurenkennis hadden en waarbij de subtest kleuren benoemen afgebroken moest worden. Bij een enkeling (N=4) moest ook de subtest plaatjes benoemen afgebroken worden, vanwege het feit dat

de concentratie en/of motivatie na korte tijd volledig weg was. Bij de kinderen met een (ernstige) verbale ontwikkelingsdyspraxie waren er ook enige problemen bij de afname van de tests. Ten eerste zijn deze kinderen ten gevolge van hun spraakstoornis ernstig belemmerd in het met snelheid uitspreken van woorden. De score op de SSB was bij enkele kinderen daarom extreem laag, niet ten gevolge van moeite met de retrieval van het woord uit het lexicon als wel doordat het opzoeken en uitvoeren van het bijbehorende motorische programma hen veel tijd en moeite kost. Bij de dataverwerking zijn de gegevens van deze kinderen wel meegenomen in de analyse, omdat het aantal kinderen dat hierdoor ernstig belemmerd was zeer klein was. Het tweede probleem is dat enkele kinderen met een ernstige verbale ontwikkelingsdyspraxie moeilijk verstaanbaar zijn. Dit heeft als gevolg dat het scoren van voornamelijk de BBT bij deze kinderen en bij andere onverstaanbare kinderen lastig is. De logopedist, die met het kind werkt en het kind dus goed kent, scoorde de antwoorden van deze kinderen zo goed mogelijk op basis van wat zij gehoord had. Alle onderzoeksvragen zijn geanalyseerd met behulp van daartoe geëigende statistische toetsen ('one sample t-test' en 'Pearson correlaties').

Boston Benoemingstaak

De Boston Benoemingstaak (BBT) is een Nederlandse bewerking door Van Loon-Vervoorn en Stumpel (1995) van de "Boston Naming Test". De BBT bestaat uit 60 zwart wit plaatjes van dingen en dieren, die de kinderen moesten benoemen. Wanneer een proefpersoon een plaatje niet kan benoemen wordt hij aangemoedigd om er iets over te vertellen. Er is een uitgebreid scoringsstelsel, waarbij niet alleen de goede benoeming van het doelwoord punten oplevert, maar waarbij ook aan een (goede) omschrijving van het doelwoord punten kunnen worden toegekend.

Resultaten

Onderzoeksvraag 1: In welke mate komen woordvindingsproblemen voor bij kinderen met ESM?

Uit onderzoek is gebleken dat er een redelijk sterke samenhang is tussen het oordeel van de logopedist en de uitkomst van een gestandaardiseerde test, wanneer de mate waarin een kind woordvindingsproblemen heeft moet worden bepaald. German en Glasnapp (1990) vonden dat 90% van de kinderen die door logopedisten waren gediagnosticeerd als kinderen met woordvindingsproblemen, ook op de test 'Word Finding in Discourse' (German, 1991) woordvindingsproblemen bleken te hebben. In dit onderzoek scoorde de behandelend logopedist de mate waarin een kind woordvindingsproblemen heeft op een vijfpuntschaal.

Uit tabel 2 blijkt dat bij 22% van de kinderen met ESM door de logopedist woordvindingsproblemen worden herkend. Dit per-

	Geen	Wel
Jongens	82%	18%
Meisjes	70%	30%
Totaal	78%	22%

Tabel 2

De mate van woordvindingsproblemen volgens de logopedist

centage komt overeen met de uitkomst van een onderzoek van Dockrell et al. (1998), waar 23% van de kinderen met een specifieke spraak- taalstoornis woordvindingsproblemen bleek te hebben. Opvallend is dat het percentage meisjes met woordvindingsproblemen groter is dan het percentage jongens met woordvindingsproblemen binnen de populatie kinderen met ESM. Van de jongens op de ESM-school heeft 18% woordvindingsproblemen, terwijl 30% van de meisjes op de ESM-school woordvindingsproblemen heeft.

Onderzoeksvraag 2: Is er een verschil in het tempo van benoemen tussen kinderen met ESM en kinderen met een normale taalontwikkeling?

Om deze vraag te beantwoorden is nagegaan of de SSB-scores van de kinderen met ESM verschillen van de SSB-scores die worden behaald door kinderen met een normale taalontwikkeling.

De kinderen uit groep 1 en 2 bleken trager in het benoemen van plaatjes. Bij het benoemen van kleuren waren de kinderen uit groep 2 trager, maar bleken de kinderen uit groep 1 sneller dan de kinderen met een normale taalontwikkeling. Dit kan echter verklaard worden door het feit dat er relatief veel kinderen uit groep 1 (10 kinderen van de 26) de subtest kleuren benoemen niet kon afmaken doordat hun kleurenkennis onvoldoende was. Door deze relatief grote uitval is de uitkomst van de subtest kleuren benoemen bij groep 1 in dit onderzoek niet betrouwbaar. Uit de resultaten blijkt dat kinderen met ESM vanaf groep 3 trager zijn in het benoemen van cijfers en letters. Op de subtests kleuren en plaatjes benoemen worden niet in alle leeftijdscategorieën verschillen gevonden tussen het tempo van benoemen van kinderen met ESM en van kinderen met een normale ontwikkeling.

Onderzoeksvraag 3: Is er een verschil in de kwaliteit van benoemen tussen kinderen met ESM en kinderen met een normale taalontwikkeling?

De BBT kent twee normgroepen voor kinderen, te weten een normgroep voor groep 3 van de basisschool (N=100) en één voor groep 7/8 van de basisschool (N=100). Om tot een goede vergelijking te komen zijn in deze analyse alleen de ESM-kinderen

betrokken die qua leeftijd overeenkomen met de BBT-normgroepen. Het resultaat van dit onderzoek geeft aan dat de gemiddelde scores van de ESM-kinderen voor groep 3 en voor groep 7/8 significant lager zijn dan de gemiddelde scores van de normgroep. Hieruit blijkt dat de kwaliteit van benoemen van kinderen met ESM minder goed is dan de kwaliteit van benoemen van kinderen met een normale taalontwikkeling.

Onderzoeksvraag 4: Wat is het verband tussen het tempo van benoemen en de kwaliteit van benoemen?

Om deze vraag te beantwoorden is nagegaan in hoe groot de samenhang is tussen de score op de SSB (tempo van benoemen) en de score op de BBT (kwaliteit van benoemen). Uit tabel 3 blijkt dat er een sterke samenhang is tussen de SSB subtest 'kleuren benoemen' en de SSB subtests 'cijfers benoemen' en 'plaatjes benoemen'. Daarnaast is er een redelijke samenhang tussen de subtests 'plaatjes benoemen' en 'cijfers benoemen', en de BBT en de subtests 'plaatjes benoemen' en 'kleuren benoemen'. Opvallend is dat bij de subtest 'letters benoemen' slechts een geringe samenhang wordt gevonden met de overige (sub)tests. Blijkbaar meet deze subtest andere aspecten van de taalproductie dan de andere testonderdelen. In het algemeen blijkt uit deze resultaten dat er een beperkte samenhang is tussen het tempo van benoemen en de kwaliteit van benoemen.

	SSB plaatjes	SSB cijfers	SSB letters	BBT
SSB kleuren	,688** (=Significant)	,728** (=Significant)	0.037	-,422** (=Significant)
SSB plaatjes		,499** (=Significant)	0.082	-,476** (=Significant)
SSB cijfers			,232** (=Significant)	-,197*
SSB letters				-0.122

* r significant bij $p < .05$ ** r significant bij $p < .01$

Tabel 3: De correlatiematrix van de subtesten van de test Snel en Serieel Benoemen en de Boston Benoemingstaak

Onderzoeksvraag 5: In hoeverre komt het oordeel van de logopedist wat betreft de mate van woordvindingsproblemen overeen met de score op de SSB, de score op de BBT en de discrepantie tussen een passieve en actieve woordenschatstest?

De resultaten van dit onderzoek gaven aan dat het oordeel van de logopedist wat betreft de mate van woordvindingsproblemen nauwelijks samenhangt met de tests SSB en BBT. Dit betekent dat de tests BBT en SSB iets anders meten dan wat door de logopedisten als woordvindingsproblemen wordt beoordeeld. Hier zijn twee mogelijke verklaringen voor: (1) de SSB en de BBT meten iets anders dan woordvindingsproblemen en (2) de indicatie van de logopedisten wat betreft de mate van woordvindingsproblemen is niet betrouwbaar en/of valide gemeten. In de discussie wordt verder ingegaan op deze verklaringen. Verder

blijkt dat de discrepantie tussen de passieve en actieve woordenschattests niet samenhangt met het oordeel van de logopedist wat betreft de mate van woordvindingsproblemen en de SSB, en tevens blijkt de samenhang met de BBT verwaarloosbaar klein te zijn.

Discussie

Dit artikel beschrijft de resultaten van een steekproefonderzoek naar woordvindingsproblemen bij kinderen met ESM. In deze steekproef heeft 22% van de kinderen met ESM woordvindingsproblemen. Opvallend is dat het percentage meisjes met woordvindingsproblemen (30%) groter is dan het percentage jongens met woordvindingsproblemen (18%) binnen deze steekproef. Een verklaring voor dit feit is er niet en ook vanuit de literatuur is dit verschijnsel niet bekend. Wellicht is het zo dat de verhouding van meisjes en jongens in de ESM-populatie (1:3) ertoe bijdraagt dat meisjes met woordvindingsproblemen relatief oververtegenwoordigd zijn in de ESM-populatie. Overigens dient hierbij te worden opgemerkt dat de bovengenoemde percentages zijn gebaseerd op het oordeel van de logopedist wat betreft de mate van woordvindingsproblemen. Het is echter onduidelijk wat de validiteit en betrouwbaarheid is van de vijfpuntschaal waarop de logopedisten de mate van woordvindingsproblemen hebben ingevuld. Op dit punt wordt verderop in de discussie dieper ingegaan.

In dit onderzoek is nagegaan of er verschillen zijn tussen kinderen met ESM en normaal ontwikkelende kinderen op de twee belangrijkste kenmerken van woordvindingsproblemen namelijk: de snelheid van benoemen en de accuratesse van benoemen. Kinderen met ESM blijken trager te zijn in het benoemen van cijfers en letters, maar op de subtests 'plaatjes benoemen' en 'kleuren benoemen' worden niet in alle leeftijdscategorieën verschillen gevonden tussen het tempo van benoemen van kinderen met ESM en van normaal ontwikkelende kinderen. Ten aanzien van de accuratesse blijkt in dit onderzoek dat kinderen met ESM kwalitatief minder goed benoemen dan kinderen met een normale ontwikkeling. Opvallend is dat slechts een geringe samenhang wordt gevonden tussen het tempo van benoemen en de accuratesse van benoemen. Blijkbaar meten de testen Snel Serieel Benoemen (SSB) en de Boston Benoemingstaak (BBT) dus heel verschillende aspecten van de taalproductie.

Een doel van dit onderzoek is na te gaan in hoeverre de SSB en de BBT geschikte instrumenten zijn om woordvindingsproblemen te meten. Hiertoe is de samenhang tussen de mate van woordvindingsproblemen en de scores op de SSB en BBT berekend. Deze samenhang blijkt zeer gering te zijn. Hiervoor zijn twee verklaringen mogelijk. Ten eerste zou het zo kunnen zijn dat de SSB en de BBT iets anders meten dan woordvindingsproblemen. Echter uit het feit dat het tempo van benoemen en de accuratesse van benoemen de belangrijkste kenmerken zijn van woordvindingsproblemen en de SSB en BBT betrouwbare en valide tests zijn om deze aspecten te meten, kan worden af-

geleid dat deze verklaring niet klopt. Een andere verklaring is dat de mate van woordvindingsproblemen in dit onderzoek niet betrouwbaar en/of valide is gemeten.

In dit onderzoek is de mate van woordvindingsproblemen beoordeeld door de behandelend logopedist en weergegeven op een vijfpuntschaal. Uit de literatuur is bekend dat het oordeel van logopedisten voor wat betreft de mate van woordvindingsproblemen redelijk goed overeenkomt met de uitkomsten van een gestandaardiseerde test voor woordvindingsproblemen (German & Glasnapp, 1990). In dit onderzoek beoordeelden de logopedisten echter de mate van woordvindingsproblemen bij kinderen met ESM. Het is heel goed mogelijk dat het oordeel van de logopedist wel betrouwbaar is voor de populatie normaal ontwikkelende kinderen, maar niet voor de ESM-populatie. Het ontwikkelen van een betrouwbare en valide schaal om de mate van woordvindingsproblemen bij kinderen met ESM te bepalen, is nodig om een reëel beeld te krijgen van de mate waarin de SSB en BBT samenhangen met de mate van woordvindingsproblemen. Tot die tijd is niet bekend in hoeverre de SSB en de BBT geschikt zijn als instrument om woordvindingsproblemen te meten. Uit de literatuur is bekend dat deze tests de belangrijkste kenmerken van woordvindingsproblemen meten, maar voor het meten van woordvindingsproblemen bij kinderen met ESM moeten deze tests dus ook kunnen differentiëren tussen woordvindingsproblemen en andere spraaktaalproblemen.

Ten slotte is in dit onderzoek nagegaan of de discrepantie tussen de passieve en de actieve woordenschat gebruikt kan worden als indicatie voor woordvindingsproblemen. De samenhang tussen de discrepantie van de passieve en actieve woordenschat en de mate van woordvindingsproblemen is in dit onderzoek zeer gering gebleken. Omdat voor het bepalen van de mate van woordvindingsproblemen een specifiek instrument ontbreekt, is nog niet duidelijk of de discrepantie tussen de actieve en passieve woordenschat een indicatie is voor woordvindingsproblemen. Het is opvallend dat de samenhang tussen de score op de BBT en de discrepantie tussen de passieve en actieve woordenschat uiterst gering is, omdat beiden iets zeggen over het semantisch netwerk van het mentale lexicon. Een sterke samenhang zou dus te verwachten mogen zijn.

Conclusie

Op basis van dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat verder onderzoek naar woordvindingsproblemen bij kinderen met ESM noodzakelijk is. Een relatief groot deel van deze populatie heeft last van woordvindingsproblematiek. Het begrip 'woordvindingsproblemen' is op zich al een complex begrip en het vaststellen van woordvindingsproblemen bij kinderen met ESM is extra moeilijk, omdat kenmerken van een spraaktaalstoornis aangezien kunnen worden voor een woordvindingsprobleem of doordat een spraak- taalstoornis de woordvindingsproblemen verhullen. Op dit moment ontbreekt het echter aan een observatie- en/of testinstrument waarmee woordvindingsproblemen bij kinderen met ESM kunnen worden vastgesteld. Dit

heeft tot gevolg dat woordvindingsproblemen waarschijnlijk onvoldoende gesignaleerd worden of dat andere spraak- taalproblemen onterecht worden aangezien voor een woordvindingsprobleem. Bovendien is het zonder observatie- en / of testinstrument moeilijker om doelgericht te werken aan het verminderen van woordvindingsproblemen, omdat een vermindering van woordvindingsproblemen niet objectief is vast te stellen. Het is daarom gewenst dat een valide en betrouwbaar observatie- en/of testinstrument wordt ontwikkeld, waarmee de mate van woordvindingsproblemen bij ESM-kinderen objectief kan worden vastgesteld. Vervolgens kan met behulp van dit instrument worden nagegaan welke behandelmethodes het meest succesvol zijn. Ten slotte is er nog onvoldoende bekend over de etiologie van de woordvindingsproblematiek, verder onderzoek hiernaar kan de behandeling van woordvindingsproblemen eventueel verder verbeteren.

Samenvatting

In dit artikel wordt verslag gedaan van een steekproefonderzoek naar woordvindingsproblemen bij kinderen met ernstige spraak- en/of taalmoelijkheden (ESM). Uit dit onderzoek blijkt dat 22% van de kinderen met ESM woordvindingsproblemen heeft. Kinderen met ESM blijken, over het algemeen, trager te zijn in het benoemen. Bovendien hebben zij een verminderde accuratesse op een plaatjesbenoemtaak. Een lager tempo en een verminderde accuratesse op een benoemtaak zijn de belangrijkste kenmerken van woordvindingsproblemen. Belangrijkste conclusie uit dit onderzoek is dat er een betrouwbare en valide schaal ontwikkeld moet worden, waarmee de mate van woordvindingsproblemen bij kinderen met ESM adequaat gemeten kan worden. Hiermee kan dan beter en sneller worden vastgesteld of een kind met ESM woordvindingsproblemen heeft en de logopedische therapie kan hier dan op worden afgestemd.

Keywords

wordfinding, children, speech and language disorders

Auteurs

- Drs. Herma Kanis is als logopedist werkzaam op de Enkschool in Zwolle. Ten tijde van het onderzoek was zij tevens studente Orthopedagogiek aan de Universiteit Utrecht.
- Dr. Hans (J.E.H.) van Luit is als senior docent/onderzoeker Orthopedagogiek verbonden aan de Universiteit Utrecht

Correspondentie

Mevrouw H. Kanis, E-mail: h.kanis@tiscali.nl

Opmerking

Dit artikel is met toestemming overgenomen uit het tijdschrift Van Horen Zeggen, juni 2004. ☉

Literatuur

- Bon, W.H.J. van (1982). *Taaltest voor kinderen*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Bos, K.P. van den (2003). SSB2003. Groningen: RUG.
- Dockrell, J.E., Messer, D., & George, R. (2001). Patterns of naming objects and actions in children with word finding difficulties. *Language and cognitive processes*, 16, 261-286.
- Dockrell, J.E., Messer, D., George, R., & Wilson, G. (1998). Children with word-finding difficulties: Prevalence, presentation and naming problems. *International Journal of Language & Communication Disorders*, 33, 445-454.
- Faust, M., Dimitrovsky, L., & Davidi, S. (1997). Naming difficulties in language-disabled children: Preliminary findings with the application of the tip-of-the-tongue paradigm. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 40, 1026-1036.
- German, D.J. (1991). *Test of word finding in discourse*. Austin TX: PRO-ED.
- German, D.J. (2002). Word finding difficulties. Retrieved from the web: 18/11/2002. <http://www.wordfinding.com>
- German, D.J., & Glasnapp, D. (1990). The test of word finding in discourse: Diagnostic utility evidence. *Educational and Psychological Measurement*, 50, 383-392.
- Lahey, M., & Edwards, J. (1999). Naming errors of children with specific language impairment. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 42, 195-205.
- Leonard, L.B. (1998). *Children with specific language impairment*. Cambridge: MIT.
- Loon-Vervoorn, W.A. van, & Stumpel, H.J. (1995). *De Boston BenoemingsTaak: Een test voor woordvinding bij afasie*. Lisse: Swets & Zeitlinger.
- Mc Gregor, K.K. (1997). The nature of word-finding errors of preschoolers with and without word-finding deficits. *Journal of Speech, Language, and Hearing Research*, 40, 1232-1244.
- Mc Gregor, K.K., & Windsor, J. (1996). Effects of priming on the naming accuracy of preschoolers with word-finding deficits. *Journal of Speech and Hearing Research*, 39, 1048-1058.
- Ministerie OCW, PO/LGF-2004/10453, *Gele katern*, 31 maart 2004.
- Schlichting, J.E.P.T., Eldik, M.C.M. van, Iutje Spelberg, H.C., Meulen, S.J. van der, & Meulen, B.F. van der (1995). *Schlichting test voor taalproductie*. Nijmegen: Berkhout.